

ВІДГУК

офиційного опонента кандидата наук із соціальних комунікацій

Мар'їної Олени Юріївни на дисертацію

**Лобузіна Івана Володимировича «Цифрові колекції наукової бібліотеки:
організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних
комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство**

Актуальність обраної теми дослідження.

Оцифрування культурної спадщини розглядається нині як одна з магістральних тенденцій поступу сучасного соціокультурного розвитку й об'єктивна умова розв'юю глобальної інформаційної цивілізації. Реалізація бібліотечних проектів оцифрування історико-культурного та наукового надбання пов'язується з загальнонаціональною, загальнодержавною ієрархією ціннісних орієнтирів та утвердженням соціального статусу бібліотеки за цифрової ери. Наявність програм оцифрування бібліотечних фондів, організація бібліотечних цифрових технологічних комплексів, ефективне створення цифрових активів, успішне вирішення питань цифрового збереження свідчать про спроможність створення та втілення концепцій інформатизації, соціальної інтеграції, інтелектуалізації суспільства, пріоритетність та ефективність реалізації державної політики розвитку бібліотечно-інформаційної галузі.

Незважаючи на значну кількість досліджень щодо різних аспектів розвитку цифрових бібліотечних проектів і програм оцифрування бібліотечних фондів, аналіз досвіду створення та функціонування ініціатив цифрових бібліотек уточнює те, що однією із суттєвих перешкод, яка виникає на заваді їх успішної реалізації є проблеми, пов'язані з організацією управління цифровими колекціями – вибір носіїв і форматів представлення та довгострокового збереження даних, програмних платформ, відповідність цифрових об'єктів міжнародним стандартам, організація ефективного використання та актуалізації ресурсів, надання інтелектуального доступу до

них. Саме на вирішення комплексу цих важливих для сучасного бібліотекознавства та бібліотечно-інформаційного виробництва питань спрямовано дослідження Івана Володимировича Лобузіна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота І. В. Лобузіна є складовою планових науково-дослідних тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки» (2011–2013 рр., № державної реєстрації 0110U006904); «Розробка технологічних зasad та інфраструктури формування бази знань наукової бібліотеки» (2014–2016 рр., № державної реєстрації 0114U001102); «Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів» (2017–2019 рр., № державної реєстрації 0116U007921).

Основні наукові результати та наукова новизна дисертациї.

Проведене дослідження показало, що цифровий проект наукової бібліотеки передбачає створення складного інформаційного комплексу, який має організовувати взаємодію технічних засобів, програмного та інформаційного забезпечення та багатьох спеціалістів і науковців бібліотечної установи. Обсяг роботи з підготовки матеріалів для підтримки цифрового проекту потребує значної зміни традиційних способів і самого змісту роботи як, власне, самої бібліотеки, так і бібліотечних фахівців.

Серед вагомих наукових здобутків дисертанта слід зазначити наступні:

- обґрунтовано та практично підтверджено, що найбільш перспективною стратегією формування цифрових бібліотечних ресурсів є колекційний принцип; такий підхід дає змогу інтегрувати у єдиному комплексі різні цифрові об'єкти (цифрові копії бібліотечних та архівних документів, матеріальних пам'яток, аудіо- та відеоматеріалів).
- уточнено визначення цифрових колекцій, основні принципи їх побудови та управління життєвим циклом, на основі впровадження у бібліотечну діяльність системи цифрового кураторства (*digital curation*), що включає планування, відбір, опис, управління, збереження, доступ і використання;

- визначено низку умов, що забезпечують успішне здійснення значних цифрових історико-культурних проектів: організація опису цифрових об'єктів за єдиними стандартами, дотримання авторського права, навчання бібліотечного персоналу навичкам оперування цифровими документами, створення умов для надійного зберігання великих обсягів цифрової інформації, впровадження системи організації знань для забезпечення досконалого доступу до оцифрованих документів, інтеграція цифрових ресурсів НБУВ до корпоративних бібліотечних цифрових проектів;
- запропоновано організацію технологічної інфраструктури цифрового комплексу наукової бібліотеки на основі взаємопов'язаних модулів: створення цифрових копій; адміністрування та зберігання цифрового фонду; опису та обліку цифрових ресурсів; обробки й управління цифровими ресурсами; пошуку та публікації цифрових ресурсів;
- систематизовано, проаналізовано та сформовано корпус стандартів, нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, впровадження яких у діяльність наукових бібліотек України забезпечить ефективну реалізацію бібліотечних цифрових проектів.

Практичне значення одержаних результатів.

Обрана тема є новою, цінною як для бібліотечної науки, так і бібліотечної практики, що підтверджується актом впровадження результатів дослідження у практику НБУВ (акт впровадження від 25.10.2017 р.) та авторським свідоцтвом № 68020 від 28.09.2016 р.

Сформований та апробований модульний цифровий комплекс в рамках цифрового проекту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського забезпечив умови для зручного багатоаспектного використання оцифрованих матеріалів віддаленими користувачами наукової бібліотеки. Розроблені науково-організаційні та науково-методичні принципи створили передумови для реалізації таких важливих проектів НБУВ як «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини та електронна бібліотека «Українка».

На особливу увагу заслуговують запропоновані рішення щодо організації заходів з довготривалого збереження як самих цифрових матеріалів, так і збереження особливо цінних та унікальних фондів через забезпечення доступу до цифрових копій документів без необхідності звернення до їх оригіналів.

Ступінь обґрутованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження має логічно побудовану програму наукового дослідження, чітку структуру, взаємопов'язаність завдань та висновків.

У формулюванні автора метою дослідження є розробка теоретичних та науково-організаційних зasad технології формування цифрових ресурсів наукової бібліотеки з метою забезпечення їх довготривалого зберігання та надання широкого доступу користувачам до цифрової історико-культурної і наукової спадщини. Відповідно до сформульованої мети автор дисертаційного дослідження поступово розкриває обрану тему: формує та аналізує джерельну базу, пропонує шляхи вирішення поставлених завдань, демонструє доцільність та обґрутованість запропонованих теоретичних положень, що підтверджується позитивним досвідом впровадження результатів дисертаційного дослідження в організацію роботи з цифровими ресурсами НБУВ.

Обґрутованість та достовірність наукових положень, висновків і новизна дисертаційного дослідження І. В. Лобузіна забезпечується комплексом сучасних теоретико-методологічних підходів, що включають бібліотекознавчий, соцокомуникаційний, інформаційний підходи, системний аналіз.

І. В. Лобузін чітко та коректно визначає об'єкт і предмет наукового дослідження. Основні положення і висновки дисертаційної роботи спираються на ґрунтовне дослідження й аналіз наукової джерельної бази, яка включає наукові праці дослідників різних сфер діяльності. Всього автором дисертації опрацьовано 274 джерела наукової літератури, серед яких наукові праці зарубіжних вчених, окрім російських науковців, складають 131 одиницю.

Висновки, зроблені автором у процесі роботи над дисертацією, відповідають меті й завданням дослідження, містять доказове та логічне узагальнення отриманих результатів. Достовірність окремих положень та висновків, представлених дисертантом, не викликає сумнівів.

Тема дослідження відповідає паспорту спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Обсяг і структура дисертації.

Дисертація І. В. Лобузіна має логічно побудовану структуру роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження складає 258 сторінок, з яких основний текст становить 187 сторінок, що відповідає вимогам до кандидатських дисертацій.

У вступі дисертантом обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обрано теоретико-методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження та публікації автора.

У першому розділі «Оцифрування бібліотечних фондів та формування цифрових бібліотек» на основі проведеного аналізу наукової літератури та інформаційних джерел дисертант доводить, що у порівнянні з електронними бібліотеками, які містять сучасні електронні документи («born digital»), цифрова бібліотека має ряд принципових особливостей, пов'язаних з переведенням у цифровий формат та опрацюванням різних цифрових об'єктів (зображення, сторінки документів, 3D-об'єкти), оптичним розпізнаванням текстів, забезпеченням зберігання великих обсягів даних та наданням доступу до них (науковий опис об'єктів історико-культурної спадщини).

Вагомими підсумками первого розділу є також з'ясування основних тенденцій у наукових дослідженнях формування цифрових бібліотечних ресурсів: цифрове кураторство (С. 25) та цифрове збереження (С. 53). Означені тренди у галузі розвитку цифрового контенту співпадають з основними

завданнями програм оцифрування бібліотечних фондів щодо створення та підтримки загальнодоступних цифрових бібліотек, довготривалого збереження цифрових матеріалів.

На основі дослідження міжнародних та національних стандартів, нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, розроблених у процесі реалізації цифрових бібліотечних проектів дисертант з'ясовує необхідні елементи інфраструктури, технології та організації цифрових колекцій.

У другому розділі «Інформаційна система цифрового комплексу наукової бібліотеки» дисертант обґрунтоває структуру й основні модулі цифрового комплексу наукової бібліотеки: створення цифрових копій; адміністрування та зберігання цифрового фонду; опис та облік цифрових ресурсів; обробка й управління цифровими ресурсами; пошук і публікація цифрових ресурсів. Автор дослідження показує, що кожен із модулів має свої технологічні та функціональні особливості, урахування яких у процесі реалізації цифрового проекту має забезпечити необхідний рівень якості та використання цифрових бібліотечних ресурсів, довготривалий доступ і збереження ресурсів цифрового бібліотечного фонду.

Заслуговує на увагу те, що у дисертації запропоновано авторське уточнення означення цифрової колекції, належну увагу приділено таким нагальним питанням як: розробка та обрання системи метаданих для бібліотечних цифрових ресурсів (*C. 132-141*), з'ясування основних вимог і принципів організації цифрових колекцій (*C. 153-159*), визначення правових аспектів надання доступу до цифрових ресурсів (*C. 161-165*), окреслення можливостей використання хмарних технологій в процесі реалізації цифрових проектів (*C. 114-115*).

У третьому розділі «Технологія формування цифрових ресурсів наукової бібліотеки: досвід національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» показано, що створений на основі запропонованих автором теоретичних положень цифровий комплекс НБУВ забезпечив: необхідну технологічну

інфраструктуру для виконання всіх завдань, які передбачено цифровим проектом наукової бібліотеки; раціональне використання метаданих цифрових об'єктів на всіх технологічних етапах: створення – збереження – облік – публікація цифрових ресурсів; розподіл функціональних обов'язків та відповідальності фахівців, які беруть участь у формуванні цифрового ресурсу; розвинену систему пошуку інформації у цифровій бібліотеці, орієнтовану на проведення наукових досліджень; організацію формування цифрових колекцій та віртуальних виставок; можливість інтеграції створених цифрових ресурсів до міжнародних цифрових проектів.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях та авторефераті.

Теоретичні та науково-прикладні результати дисертації викладено у 1 одноосібній монографії, 11 статтях (у тому числі 5 – у фахових виданнях, визначених ДАК МОН України для спеціальності «Соціальні комунікації», 2 – зарубіжні публікації, 1 – у фаховому виданні України, що індексується міжнародними наукометричними базами даних), 7 тезах доповідей на конференціях, 1 авторському свідоцтві. Публікації повністю відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації.

Зміст автореферату дисертації та монографія повністю розкривають основні положення і результати дисертаційної роботи, які достовірні, мають наукову новизну та відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Недоліки дисертації та автореферату щодо їх змісту та оформлення.

Разом з тим, слід зауважити, що в цілому позитивне враження від дисертаційної роботи не виключає деяких зауважень та побажань:

1. На різних етапах дисертаційного дослідження було застосовано широкий спектр загальнонаукових підходів та методів, використання методологічного потенціалу яких уможливило осмислення та обґрунтування сутності проблематики формування цифрових колекцій наукової бібліотеки. Проте, у тексті дисертації застосування означеного дослідницького інструментарію висвітлено недостатньою мірою.

2. У першому розділі залишається дещо незрозумілим вибір для аналізу країн та зарубіжних цифрових бібліотечних проектів. Потребує пояснення, чому у дослідженні не розглянуто всі країни Європіані?

3. Робота виграла б за умов більш детального викладення нових тенденцій опису цифрових ресурсів у бібліотечних фондах, у тому числі стандартів RDA «Resource Description and Access» («Опис ресурсів та доступ») та BIBFRAME, перспектив використання їх в Україні.

Проте зазначені зауваження не є визначальними, вони носять рекомендаційний характер, не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи. В цілому робота є завершеним дослідженням, яке має важливе наукове значення та робить суттєвий внесок у розвиток вітчизняної бібліотекознавчої науки і практики.

За актуальністю, новизною, теоретичним рівнем і практичним значенням дисертаційне дослідження «Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації» відповідає існуючим вимогам у п. п. 11–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова КМУ № 567 від 24 липня 2013 р.) зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р. стосовно кандидатських дисертацій, а її автор – Іван Володимирович Лобузін – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури

О. Ю. Мар'їна

